

הרפובליקה המזרחית, התייר, ומדריך הטיולים

משה קריף: המזרחית: סיפורה של הקשת הדמוקרטית המזרחית והמאבק החברתי בישראל 1995-2005, הוצאת גלובס הספרייה 2005, 525 עמ'

ספרו של משה קריף משרטט שני נרטיבים מקבילים ומשיקים. מצד אחד נרטיב אוטוביוגרפי, הכולל דינמיקות אישיות בין חבריה וחברותיה של "הקשת" בתקופה הנתונה; מצד שני - ההיסטוריה החברתית של אותה תקופה. הספר לא נופל לתוך קטגוריות ז'אנריסטיות ספרותיות מובהקות, אלא הוא בריקולאז' של צורות ספרותיות - ה'אנר האוטוביוגרפי, ההיסטורי, העיתונאי, העיוני ועוד. הביקורת המודרניסטית טען כי ספר זה לא עבר עריכה מוקפדת ונעדר עמוד שידרה שיארגן את הטקסט סביבו. בספר אין התחלה, אמצע וסוף, ומשום שאין כאן ביוגרפיה/אוטוביוגרפיה ברורה של יחיד, יקשה על הקוראים לחוש עמו הזדהות והכרה. ואילו הביקורת הפוסטמודרנית תחגוג את שירת ה'אנרים המודרניסטיים; זאת גם טען שאין "אמת" ז'אנריסטית לכתיבת ספר שכזה, וכי דיון על מזרחיות צריך להיות משוחרר מהכלים שקבע המערב.

בכתיבתי את הספר ואת הצורה החדשה שהוא יוצר בחרתי להשתמש במטאפורה פרשנית-ספרותית המבוססת על שלושה עקרונות: התייר כמסמן את הקורא/ת; הרפובליקה המזרחית כמצינת את הספר; מדריך הטיולים כמצביע על המציאות ההיסטורית החברתית הכרונולוגית של הדור השני המזרחי בישראל.

הקוראים בספר מתנהלים בתוכו כסוג של תיירים באותה רפובליקה מזרחית. שם התואר "מזרחית", המתלווה לשם העצם - "רפובליקה", מתייחס לתודעה המזרחית שנוצרה במהלך פעילות "הקשת" הדמוקרטית המזרחית, כחלק מהשיח המזרחי החדש. במסגרת הטיול אנו מבקרים (בו-זמנית) במספר מחוזות, אוטוביוגרפיים, עיוניים, מחוזות עיתונאיים ועוד. כדי לקרוא את המבנים, הנופים ו"האקוטיקה" המזרחית, אנו נזקקים למדריך טיולים, שמגיע בדמות תודעת הדור השני המזרחי בישראל. מדריך הטיולים מסמן את הדרך המיוחדת של מנהיגי/ות הדור השני המזרחי בישראל, שנולדו לדור הראשון של "היהודים-הערבים" (כשם ספרו של פרופ' יהודה שנהב, ממיסדי "הקשת"). הדור השני המזרחי לא רק הצביע על גבולות ההווה ועל הדרוש לתיקונו, אלא שהוא סימן את העבר אליו התכחש ואיתו ביקש להתפייס.

הפגישה בין הטראומה המזרחית האישית של הדור השני המזרחי לבין הדומיננטה ההיסטורית, עיצבה סוג אוטוביוגרפי מזרחי חדש, אשר ניסה להסביר

את תהליכי ההגזעה שעברו המזרחים במדינת ישראל. באותה מציאות חברתית-היסטורית, הספרה האישית לעולם לא היתה מנותקת מהספרה הפוליטית. מדריך הטיולים מראה לנו, למשל, שהשיכון/הדירור הציבורי (כמסמן דווקא של הספרה האישית) יצר אפיסטמולוגיה מזרחית כמעט קפקאית, למשל בסיפורו של שלמה וזאנה, שהוגדר כפולש בבית הוריו, שהלכו לעולמם: "בוקר אחד

התדפק הממסד על דלתותיו ואנשי עמידר, החברה המשכנת, איימו להוציאו מן הבית [...] לא עזרו חייו לידתו בבית הזה ממש. אין מעמדו זהה ל'בן הממשך' במושב, המקבל מתנת חיים של דונמים יקרים, סוחר בה במאות אלפי דולרים, ומוכר אותה" (עמ' 41).

הדירור הציבורי הפך להיות מעצב עיקרי של תודעת הפעילים החברתיים וגם מוקד למאבק חוקתי, ערכי, תרבותי וקולקטיבי. כך, באופן אוקסימורני, התהליך ה"דמוקרטי", שכלא את התודעה המזרחית בתוך ספרה "אישית" חנוקה, הפך למסמן של תקווה, פעולה ויוקרה בספרה הציבורית, בידי אלו שהשכילו להשתחרר ולדרוש את שחרורם של האחרים. בתוך כך האוטוביוגרפיה המזרחית התארגנה סביב מאבק, מחאה, והעצמה של דור שלם. דבריו של וזאנה לאחר פסיקת בית המשפט העליון באוגוסט 2002 מבטאים את התודעה הקולקטיבית המשוחררת, המועצמת והמעצימה, של מנהיגי הדור השני המזרחי:

בפעם הראשונה עומד מזרחי ומדבר באופן רהוט, וממצב את עצמו כשווה בדיאלוג מול הישות הציונית האשכנזית. בפעם הראשונה המזרחי מדבר כגיבור ולא כקורבן, הוא נותן פייט. הוא רואה את עצמו כבעל הבית, הוא נכנס למרכז השיח ומכה את האתוסים המכוננים ומנצח... (עמ' 323).

התנועה שלנו כתיירים/קוראים, בעזרת מדריך הטיולים/התודעה בין פרקי הספר/הרפובליקה המזרחית יצרה סוג של קולנוע תיעודי-חברתי. ברגעים מסוימים הוצגה בפנינו בלונג-שוט היסטורי חלוקת הקרקע בישראל: "למעלה ב-93% מהאדמות,

שהם כ-20 מיליון דונם, שייכות למדינת ישראל. כ-1/4 מהם חולקו בשעתו ביד נדיבה לקיבוצים ומושבים ברחבי הארץ, לצורך עיבוד חקלאי" (עמ' 61). ברגעים אחרים קיבלנו זום על ויכוח בתוך תנועת "הקשת": "יהודה שנהב הגיע לפגישות הללו חמוש במחברתו, שבה רשם כל מה שדיברנו. מחברת זו היתה לפחות פעם אחת עילה להתנגשות ביני ובינו, שבה קטרגתי על הרישום שלו" (עמ' 13). ברגעים אחרים "שמענו" את קול המחשבות והזיכרונות של המספר ב'ווייס-אובר' א-סינכרוני המוטבע ב'פס-הקול' האוטוביוגרפי: "מה יהיה סדר יומה של הקשת, הרהרתי, האם נשכיל להפיק את התמורות הפוליטיות הציבוריות מהפסיקה הצפויה... הרגל רעדה לי, חשבתי שהתרגשות דומה היתה לי אולי במעמד הולדתם של ילדי" (עמ' 315).

תהליכי הגזעה יצרו את הקטגוריה המזרחית. אלו הצמידו מאפיינים תרבותיים למאפיינים ביולוגיים. בתוך כך נוצרו דימויים שליליים בשיח הציבורי, המשטרי, התקשורתי, המשפטי, הכלכלי ועוד. בנוסף, המחשבה התרבותית המוגזעת יצרה את עקרונות המשטר האתנו-רפובליקני, שלפיהם חולקו הכוח והמשאבים בישראל. הספר השתמש בתנועה הקולנועית-האוטוביוגרפית כדי לייצר תנועה היסטורית חברתית מבעד למסלולי ההגות הציונית-אשכנזית. קולה של התודעה המזרחית החדשה ערער על התפיסה שהפרידה בין האישי לבין הפוליטי.

ספר זה, בצורתו ובתוכנו, שובר את ההנחות הדיכוטומיות, שיצרו דיסציפלינות מגודרות בתוך הספרות (והפרידו בין כתיבה פרוזאית, אוטוביוגרפית, עיתונאית ומדעית). החשיבה הבינארית המאפיינת את פרויקט "המודרנה" הפכה כאן לסוג של כתיבה ויזואלית "דוקומנטרית" דינמית, אשר מחד לא החמיצה רגעי דרמה ומאידך השקיעה בתחקיר רציני והנכיחה "עובדות חברתיות". הספר העמיד זיכרון מזרחי-ביקורתי במקום בו קפאו ספרי הזיכרון של המדינה. המחבר הניח על מדף הספרים "מהדורות חדשות" אינטר-דיסציפלינאריות. זו אפשרה לנו להלך ולעקוב אחרי התהוותו של שיח היסטורי-חברתי נתון - מהפרקים שלפני הקמת "הקשת" והמחשבה על יצירת שיח חדש, דרך המאבק על המונחים החדשים כגון "צדק חלוקתי" ועד לפרק הסיום בבג"ץ, שטבע את המונחים הללו בפסיקת הדין.

בסופו של הסיוור, הייתי אומר שהמחבר בחר להשתמש בארגו כלים ז'אנריסטי מגוון, מנקודת מבטו של היחיד, שאינו מוותר על שיוכו הקולקטיבי. האוטוביוגרפיה המזרחית כסוג של "עובדה חברתית" (Social Fact), כחלק מההיסטוריה אשר באה "מלמטה", העצימה את המחבר ואת קבוצתו והציבה אותם בתוך התהליך החברתי הדמוקרטי. התמונה החברתית הביוגרפית של תנועת "הקשת" יצרה סימבול חברתי שלם. ■

מתי שמואלוף